

UTKAST: FÖRSLAG TILL OPERATIVT PROGRAM EUROPEISKA REGIONALA UTVECKLINGSFONDEN MELLERSTA NORRLAND 2021–2027

Kapitel 1 Programstrategi Mellersta Norrland: viktigaste utmaningar och politiska åtgärder

Regionala ERUF-programmet för Mellersta Norrland omfattar länen Jämtland Härjedalen och Västernorrland. Tillsammans med andra nordliga regioner skiljer sig länen från övriga regioner i EU bland annat genom den låga befolkningstätheten med få individer i stora geografiska administrativa enheter, långa avstånd mellan orter och till marknader samt genom stora naturtillgångar. Den europeiska politiken tar genom Artikel 174 i EU fördraget särskild hänsyn till dessa permanenta utmaningar.

Syfte med programmet

Syftet med programmet för Mellersta Norrland är att:

Stödja utvecklingskraft, näringslivets utveckling och sysselsättning inom programområdet, i så väl städer som landsbygd. Bidra till omställningen för en hållbar regional utveckling. En viktig utgångspunkt är de regionala och lokala förutsättningarna.

Hållbarhet i fokus

Regionernas gemensamma ambition är att genomgående arbeta med Agenda 2030 i fokus. Proaktivt arbete inom miljö- och klimatarbete är centralt där delning och cirkulär ekonomi bidrar till att vi inte äventyrar våra kommande generationers framtid. Programmet ska därför bidra till att säkra ett konkurrenskraftigt näringsliv utan att riskera hälsosamma livsmiljöer och värdefulla kultur- och naturmiljöer. De gemensamma satsningarna ska minska klimatpåverkan, öka social inkludering, men även tillvarata den digitala transformationens möjligheter för att skapa livskraft för invånare, företag och organisationer i Mellersta Norrland.

Agenda 2030 balanserar de tre hållbarhetsdimensionerna och knyter ihop de ekonomiska och sociala utmaningar samhället står inför med hållbarhet i ekosystem. Agendan är ett verktyg för att uppnå hållbar utveckling och de 17 hållbarhetsmålen är integrerade och odelbara – därför behandlar det operativa programmet för Mellersta Norrland inte målen var för sig och kommer inte heller att särskilt lyfta fram något eller några.

Utifrån programrådets struktur är jämställdhet en förutsättning för hållbar utveckling. Genom att integrera jämställdhet med intersektionellt perspektiv i Mellersta Norrlands utvecklingsarbete kommer kompetens, innovationsförmåga och företagsamhet från programrådets hela befolkning att tillvaratas. Programgenomförandet ska i alla delar drivas av en normändrande ansats som utmanar stereotypa tankesätt och handlande kring kön, och hur det samverkar med faktorer såsom ålder, etnicitet och funktionalitet.

Territoriella förutsättningar - utmaningar i programområdet

Mellersta Norrland utgörs av Jämtlands och Västernorrlands län. Saepmies geografi omfattar en stor del av programområdet och det finns ett behov av att normkritiskt se på hur programmet tillämpas. Här bor ca 376 000 invånare. Befolkningstätheten är 5,3 invånare per kvadratkilometer men variationerna i områdets kommuner är stora. Motsvarande siffra för Sverige är 25 och för Europa 118 invånare per kvadratkilometer. Tätortsgraden i Sverige är 87 procent, i Mellersta Norrland är den 77 procent och Jämtlands län har landets näst lägsta tätortsgrad på 72 procent eftersom

befolkningen bor spritt på ett sätt som saknar motstycke. De geografiska förutsättningarna förstärks av en rad socioekonomiska förutsättningar, såsom en åldrande och minskande befolkning i flera kommuner. Sammantaget medför det stora utmaningar för bland annat offentlig och kommersiell service när skattekraften minskar. Utmaningarna i programområdet förstärks av att det är stora skillnader mellan män och kvinnor, både i utbildningsnivåer och löneläge, men också vad gäller ohälsotal.

Strategiska och strukturomvandlande insatser krävs även för att hantera de socioekonomiska faktorerna för att förbättra den regionala attraktiviteten, öka konkurrenskraften och minska de inomregionala skillnaderna. Etablering och integration på arbetsmarknaden avgörande för att minska den demografiska utmaningen, oavsett om det avser inrikes eller utrikes födda, kvinnor eller män.

Mellersta Norrland är en lågdensitetsekonomi, med sin låga befolkningstäthet, liten arbetsför befolkning, svaga förbindelser med externa marknader, små lokala marknader som erbjuder ett begränsat utbud av varor och tjänster och ett starkt beroende av primära sektorer och första bearbetningsled, arbetstagare som till stor del har låga kvalifikationer, högre enhetskostnader för tillhandahållande av offentlig service, utspridda orter som leder till splittrade lokala förvaltningssystem och icke sammanhängande lokala arbetsmarknader samt en liten lokal skattebas. De agglomerationsfördelar som uppnås när företag och konsumenter koncentreras inom ett givet geografiskt område saknas därför i stor utsträckning i programområdet

För det samiska samhället är sambandet mellan näring och kultur mycket viktigt.

Prioritering: Ökad tillgänglighet i Mellersta Norrland

De glesa förutsättningarna, den demografiska situationen och avstånden leder sammantaget till att fortsatta satsningar på en utbyggd, sammanlänkad robust och hållbar fysisk och digital infrastruktur är avgörande. Det är nödvändigt för att knyta samman inte bara programområdets två län utan också Mellersta Norrland med övriga Sverige, Norge och resten av världen. Men även för tillgänglighet till såväl utbildning som marknad, till behov av att bygga strukturer anpassade för glesa miljöer; inte minst gällande innovation, näringslivsutveckling och kompetensförsörjning.

Hållbar transportinfrastruktur

Utmaningar och behov

I Mellersta Norrland är regionens öst-västliga kommunikationer prioriterade då de genom Mittbanan binder ihop Mellersta Norrland med övriga Europa genom Botniska korridoren. Mittbanan binder även ihop programområdet med Norge genom Meråkerbanan mot Trondheim. Mittbanan fyller viktiga funktioner för arbets- och studiependling, besöksnäring samt för både kort- och långväga godstransporter. Det finns stora behov av förbättringar av både järnvägar och vägar i hela regionen. Meråkerbanan planeras att elektrifieras under kommande år, vilket stärker förutsättningarna för gränsöverskridande samarbete, hållbara transporter och större arbetsmarknadsregioner västerut.

Under programperioden 2014 - 2020 har ett regionövergripande strategiskt och operativt projekt genomförts i syfte att säkerställa en högre tillgänglighet och konkurrenskraftig fysisk infrastruktur; Mittstråket.

Trots genomförda förbättringar är restiderna med tåg på Mittbanan för långa för att tillräckligt många ska uppleva tåget som ett mer attraktivt alternativ än bilen. Vidare är turtätheten och tillgängligheten till tågstationer inte tillräckligt bra idag för att tåget ska vara så konkurrenskraftigt som det skulle kunna vara.

I programområdets regionala strategidokument betonas behovet av fortsatta förbättringar vad gäller långa restider, järnvägskapacitet, tillgänglighet till strategiska stationslägen, samt otillräcklig terminalkapacitet för omlastning mellan väg och järnväg. Därtill kvarstår behovet av utvecklad kollektivtrafik för att skapa större arbetsmarknadsregioner. De regionala strategierna pekar också på det ökande behovet av klimatsmartare transportsystem, inte minst för att nå klimatmålen i Agenda 2030. Mittbanan är av största vikt i utvecklingen av en hållbar och klimattålig transportinfrastruktur.

Medel från ERUF av ytterst stor betydelse för att överbrygga de mycket långa avstånd som finns i Mellersta Norrland och till resten av Europa. ERUF får en avgörande betydelse när nationella insatser samordnas med regionala prioriteringar och ger en sammantaget större utväxling på de satsade medlen. Processer förs samman och olika aktörer långsiktigt utvecklar koncept och initiativ för ett långsiktigt hållbart transportsystem. Det kan bidra till stora samordningsvinster och ökad total kapacitet för genomförandet av insatser som tillsammans leder till att stora kliv tas mot en hållbar infrastruktur i enlighet med Agenda 2030.

Önskat sluttillstånd:

Ökad tillgänglighet genom hållbara transporter, fler personresor med tåg och överflyttning av gods till järnväg

Effekter på lång sikt:

- Mer gods transporteras med tåg
- Större arbetsmarknadsregioner
- Mindre koldioxidutsläpp från transportsektorn

Investeringar i ortssammanbindande fibernät

Utmaningar och behov

Mellersta Norrland har en låg täckning av snabbt bredband där hushållen har 73,7 % i Västernorrland och i Jämtland Härjedalen 72,6 procent. Motsvarande täckning bland företag/arbetsplatser är 65,5 respektive 66,5 procent. Ser man till områdena utanför tätort och småort, dvs glesbygd, har endast 40 procent i Västernorrland och i Jämtland Härjedalen 45 procent av hushållen tillgång till snabbt bredband. Motsvarande siffror för arbetsställen är 46 procent i Västernorrland och 52 procent i Jämtland Härjedalen.

Täckningsgraden i Mellersta Norrland ska ses mot bakgrund av Sveriges nationella mål om att 95 procent av företagen och hushållen ska ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s år 2020. Nästa nationella mål är att hela Sverige ska ha tillgång till snabbt bredband år 2025.

Bredband är en grundförutsättning som stödjer genomförandet av övriga politiska mål

Tillgång till snabb digital infrastruktur i hela programgeografin är en förutsättning för digitalisering, transformation, och omställning till en hållbar utveckling. God tillgänglighet är en förutsättning för regional utveckling och för möjligheterna att arbeta samt driva och utveckla företag i hela programområdet, särskilt då fast telefoni och xDSL succesivt håller på att avvecklas i de glesa områdena. Det påverkar även kvinnors och mäns möjligheter att leva och bo var de vill. I takt med ökad digitalisering av offentliga och privata tjänster blir bristen på bredband ett stort problem, särskilt med tanke på att både offentliga och privata servicegivare minskar sin fysiska närvaro.

God digital infrastruktur möjliggör tillgänglighet och valfrihet och är en förutsättning för ekonomisk, social och territoriell sammanhållning i enlighet med artikel 174 i EUF-fördraget. Utbyggt bredbandsnät skapar förutsättningar för tillväxt och etablering av företag, arbete och studier på

distans samt nyttjande av digitala välfärds- och samhällstjänster. Möjligheter skapas även för minskat resande och minskad klimatpåverkan.

Kompensation för marknadsmisslyckande

Den begränsade utbyggnaden av bredband är ett uppenbart exempel på att marknaden inte kan tillgodose de faktiska behoven. Från föregående programperiod finns exempel på aktörer som planerat utbyggnad av fibernät, men dragit tillbaka sina planer när de kommit till insikt om att utbyggnadsplanerna inte varit lönsamma, trots stödet från regionalfonden. Offentlig medfinansiering har möjliggjort utbyggnad av fibernätet i flera landsbygdsområden under de senaste åren. I huvuddelen av de områden som nu återstår är utbyggnad på kommersiella grunder inte möjligt. Det beror på de stora avstånden och den låga befolkningstätheten. Kostnaden per användare blir så hög att den överstiger hushållens och företagets betalningsförmåga. På nationell nivå finns inget stöd för det ortssammanbindande nät som krävs för att ansluta företag och hushåll via accessnät. Fortsatt utbyggnad av bredband i Mellersta Norrland förutsätter därför offentligt stöd.

Önskat sluttillstånd:

Digital infrastruktur ger goda förutsättningar för att bo, verka samt etablera företag och verksamheter i hela Mellersta Norrland

Effekter på lång sikt:

- Tillgänglighet och attraktionskraft ökar i programområdet
- Tillgängligheten ökar för företag och individer, avstånd till marknader minskar
- Förutsättningarna för hållbar omställning och utveckling förbättras

Prioritering: Innovation och företagande

Programrådets prioriterade områden för smart specialisering är avgörande för regionens framtida konkurrenskraft i kombination med ett konkurrenskraftigt diversifierat och hållbart näringsliv. Strategiskt arbete för att skapa anpassade system för att driva smart specialisering där de utpekade styrkeområdena bidrar till att stärka och utveckla andra branscher, näringar och sektorer blir centralt för att skapa en långsiktigt hållbar utveckling i programområdet. Smart specialisering är en process där styrkeområdena ständigt utvecklas och förändras. Strategierna kommer därför under programperioden att löpande uppdateras för att vara aktuella och kunna ligga till grund för programrådets innovations- och utvecklingsarbete.

Smart specialisering i Mellersta Norrland

Hela PO1 utgår från Smart specialisering och de båda strategier som finns framtagna för programområdet, se: www.rvn.se samt www.regionjh.se För Mellersta Norrland innebär smart specialisering ett strategiskt arbete för att genom de utpekade styrkeområdena diversifiera näringslivet. Styrkeområdena ska användas som en hävstång för att stärka olika branscher, områden och sektorer och på så sätt bidra till diversifiering och hållbarhet.

Syftet är att bygga vidare på befintliga styrkeområden och använda kompetens, kunnande och färdigheter för att utveckla och transformera fler branscher, näringar och områden till nya framtida hållbara styrkeområden. Breddningen av branschstrukturen ska även bidra till en arbetsmarknad som är mindre könsuppdelad och till en jämnare inkomstfördelning.

Utveckla färdigheter för smart specialisering

Utmaningar och behov

God styrning av regionala strategier för smart specialisering

Europeiska rekommendationer samt nationella och regionala tillväxtpolitiska strategier lyfter innovation och insatser för hållbar industriell omvandling som viktiga delar för fortsatt tillväxt. Aktörer i Mellersta Norrland behöver möta en omvärld i förändring, bland annat effekterna av den digitala transformationen och den gröna omställningen för att även fortsättningsvis vara konkurrenskraftiga på marknader. I EU har begreppet strategi för smart specialisering (S3) vuxit fram för att adressera detta.

I Mellersta Norrland finns S3 på länsnivå, det som i europeiska sammanhang benämns Nuts3-nivå. Strategierna är framarbetade av den regionala politiska nivån i bred samverkan med länets aktörer. Ingående information finns att läsa om på respektive regions webbsida: www.rvn.se och www.regionjh.se. För aktörer i Mellersta Norrland innebär smart specialisering ett strategiskt verktyg för det regionala tillväxtarbetet och handlar om att kraftsamla för stärkt konkurrenskraft inom områden med utvecklingspotential. Områdena ser ut på olika sätt, det kan röra sig om en del av en sektor, en viss teknologi eller om att lösa en samhällsutmaning. Det handlar om områden där ett län redan har styrkor eller om nya områden där potential för utveckling finns, vi använder oss av begreppet styrkeområden för att beskriva dessa. Syftet är att bygga vidare på befintliga styrkeområden och använda kompetens, kunnande och färdigheter för att utveckla och transformera fler branscher, näringar och områden till nya framtida hållbara styrkeområden. Breddningen av branschstrukturen ska även bidra till en arbetsmarknad som är mindre könsuppdelad och till en jämnare inkomstfördelning.

Ska Mellersta Norrland ta del av den europeiska regionala utvecklingsfondens insatser för innovativ och smart ekonomisk omvandling är god styrning av de regionala strategierna för smart specialisering avgörande. Kravet är nytt för denna programperiod och därmed uppkommer behov av regionala satsningar och investeringar för att realisera god styrning och för att bygga regional kapacitet för utveckling av färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap. Att detta fungerar är centralt för att lyckas med andra insatser för innovation och smart ekonomisk omvandling.

Inkluderande regional samverkan

Kraftsamlandet handlar om att vi inom respektive län fokuserar investeringar, både offentliga och privata, till utvecklingen av styrkeområdena. För att lyckas med detta krävs nära samverkan mellan aktörer i respektive län: offentlig sektor, näringsliv, akademi och organisationer samt statliga myndigheter som medverkar i det regionala tillväxtarbetet. Samverkan gynnar innovationsklimatet. En förutsättning för ett fungerande tillväxtarbete är att alla människors affärsidéer, initiativförmåga och företagsamhet kommer till användning, oavsett deras kön och bakgrund. Tidigare erfarenhet visar på utmaningar vad gäller uppföljning, utvärdering och lärande och därmed begränsningar för en kunskapsbaserad politikutveckling och ett resultatriktat genomförande. Erfarenhet visar också på att det regionala tillväxtarbetet engagerat en begränsad del av näringslivet.

Skräddarsydda regionala ekosystem

Eftersom Mellersta Norrland på flera sätt skiljer sig från de flesta andra europeiska regioner vad gäller ekonomiska, sociala och territoriella förutsättningar behövs ett normkritiskt sätt att se på svensk och europeisk politik, strukturer och koncept. Många av programområdets tätare miljöer är fortfarande glesa i europeisk kontext. Hos oss saknas det som brukar benämnas agglomerationsfördelar. Sådana uppmanas när företag och konsumenter koncentreras inom ett begränsat geografiskt område. Det gynnar bland annat till idéer, resursdelning, specialiseringsvinster, tätare arbetsmarknader och kunskapspridning. Mellersta Norrland är i behov av regionala ekosystem som är skräddarsydda efter lokala förutsättningar för att överbygga de

permanenta naturbetingade nackdelarna samt de demografiska utmaningarna som kommer av den låga befolkningstätheten. Ekosystem som samlar regionala aktörer och relevanta stödstrukturer.

Önskat sluttillstånd:

God styrning av de regionala strategierna för smart specialisering genom skräddarsydd och inkluderande ekosystem som skapar förutsättningar för innovationsinsatser som kommer både kvinnor och män till gagn och för insatser som leder till hållbar omvandling och utveckling i hela programgeografin.

Effekter på lång sikt

- Regional kapacitet för god styrning av de regionala S3
- Ekosystem som samlar länets aktörer och relevanta stödstrukturer anpassade efter regionala och lokala förutsättningar och länens respektive styrkeområden
- En bredd av aktörer engagerade i S3-arbetet
- Etablerade kopplingar och samverkan mellan aktörer regionalt samt över läns- och landsgränser
- Ökat deltagande i innovationsprojekt på nationell och Europeisk nivå

Förbättrad innovationskapacitet

Utmaningar och behov

Industriell omvandling i små och medelstora företag

OECD:s territoriella utvärdering av Nordliga glesbefolkade områden från 2017 pekar på att naturtillgångar är avgörande för tillväxtpotentialerna i Mellersta Norrland och att fortsatt ekonomisk utveckling kräver fokus vid ökad produktivitet och förädlingsgrad. Det görs genom att fokusera på smart specialisering och att utifrån identifierade styrkeområden skapa fortsatt konkurrenskraft och innovation. Globala utmaningar och samhällsförändringar såsom exempelvis klimatfrågan och den digitala transformationen påverkar alla näringsgrenar och ställer krav på ekonomisk, social och miljömässigt hållbar utveckling, samtidigt som både digitaliseringen och hållbarhetsaspekterna är drivkrafter för innovation och konkurrenskraft. De små- och medelstora företagen i programområdet behöver ställa om för att även fortsättningsvis vara konkurrenskraftiga och innovation har en central roll i det arbetet. Jämställdhet och jämlikhet är en förutsättning för hållbar samhällsutveckling och avgörande för innovationsförmågan. För Mellersta Norrlands räkning innebär det även att förutsättningar skapas för innovationer som utvecklar sydsamiska näringar. Hela befolkningens erfarenheter, kompetenser och kunskaper behövs för att till fullo nyttja innovationspotentialen i programområdet.

Ökad innovationsgrad i små och medelstora företag

Reglabs sammanvägda innovationsindex visar att Sverige var EU:s innovationsledare år 2019. Innovationsförmågan i Mellersta Norrland har sjunkit över tid och ligger nu bland de lägre nivåerna i Sverige. Den glesa befolkningsstrukturen i programområdet innebär inbyggda flaskhalsar för regional innovationskapacitet och innovationsspridning. Innovationsgraden varierar över geografin och påverkas tydligt av den lokala näringslivsstrukturen. Analyser lyfter ett småskaligt näringsliv med lägre andel tillverkande företag som orsaker till låg innovationsförmåga. Låg innovationsgrad påverkar i sin tur företagets kapacitet att utvecklas och delta på internationella marknader. Samarbete i närområdet är värdefullt som första steg i en internationaliseringsprocess för att ge små- och medelstora företag en större marknad. Innovationsstödstrukturer och företagsorganisationer fyller viktiga funktioner i arbetet med att involvera företag i internationella

värdekedjor samt i nationella program och satsningar för innovation och kompetensutveckling. Analyser betonar också behovet av att främja olika typer av innovation: process-, produkt- och organisations-innovationer för olika typer av verksamheter såsom småskalig tillverkning, tjänstesektorn och industrin. Programmet prioriterar Innovationer utifrån företagens behov.

Samverkan mellan små och medelstora företag och forskningsaktörer

I den årliga landrapporten för år 2019 gör EU-kommissionen bedömningen att Sverige i huvudsak har ett gynnsamt företagsklimat men att ett närmare samarbete mellan akademi och näringsliv skulle gynna till innovation och investeringar. För Mellersta Norrlands räkning ser det inte annorlunda ut, flera analyser och regionala styrdokument understryker behoven av att förbättra den företagsnära forskningsinfrastrukturen. Tillväxtverkets statistik visar att andelen innovativa små- och medelstora företag de senare åren närmat sig riksnittet. Därför bedöms att intensifierade satsningar på innovation och samverkan mellan forskningsaktörer och näringsliv har goda förutsättningar för framgång.

Innovationsklimatet behöver förbättras i samverkan och näringslivet behöver utvecklas till en grogrund för innovation. En förbättrad förmåga och vilja att skapa interaktion mellan forskningsaktörer och omgivande samhälle behöver skapas och forskningsaktörer behöver utveckla sina möjligheter att stötta näringslivet men det krävs också ökad kunskap om innovation bland små- och medelstora företag. Med företagen i fokus behöver alla delar av innovationssystemen stärkas, dvs även kunskapsinfrastrukturen (universitet), och stödstrukturerna. Inte minst för att främja system som ger förutsättningar för innovation i glesa miljöer. Erfarenheter visar att det tar förhållandevis lång tid från att innovationsarbetet startat tills en färdigutvecklad produkt eller tjänst finns. Programmet behöver därför ge utrymme för projekt som kan drivas längre än tre år. Innovationsstödstrukturer för att hitta fou-partners i andra länder.

Innovation för utmaningar i offentlig verksamhet

Innovationer för offentlig verksamhet på landsbygd och i glesbygd, inom ramen för det smarta specialiseringsarbetet, är av stor relevans i programområdet. Låg befolkningstäthet och en åldrande befolkning resulterar i små regionala och lokala skattebaser. Det innebär i sin tur högre enhetskostnader för tillhandahållande av service, färre arbetstagare som tillhandahåller dessa tjänster samt sjunkande lokala skatteintäkter. Regioner och kommuner i Mellersta Norrland står inför stora utmaningar när det kommer till hantering av kostnadstryck och ökade krav på och behov av välfärdstjänster.

E-hälsa eller digitala vård- och välfärdstjänster är ett förhållandevis nytt område under kraftig expansion. Med ny teknik ökar utbudet av digitala vård- och omsorgstjänster och samtidigt minskar behoven av att besöka t. ex. en vårdinrättning. I Mellersta Norrland med en hög andel äldre invånare, särskilt i de glesa områdena, finns en stor potential för e-hälsa, men för att utnyttja potentialen måste användarna ha tillgång till snabbt bredband

Önskat sluttillstånd

Hållbar utveckling och ett konkurrenskraftigt näringsliv med fler innovativa produkter och tjänster för kvinnor och män genom smart specialisering

Effekter på lång sikt

- Ökat förädlingsvärde genom innovation och kommersialisering av produkter och tjänster
- Konkurrenskraftigt och hållbart näringsliv genom innovationsmognad
- Breddade marknader för små och medelstora företag genom internationalisering och samarbete i närområdet
- Ökad andel små och medelstora företag som introducerar produkt-, process- och tjänsteinnovationer

- Innovativa lösningar i offentlig sektor som hanterar utmaningar inom samhälls- och välfärdstjänster

Små och medelstora företags tillväxt och konkurrenskraft

Utmaningar och behov

Globala utmaningar och samhällsförändringar såsom klimatfrågan och den digitala transformationen påverkar alla näringsgrenar och ställer krav på ekonomisk, social och miljömässigt hållbar utveckling av näringslivet i Mellersta Norrland. OECD:s territoriella utvärdering av Nordliga glesbefolkade områden från 2017 pekar på att naturtillgångar är avgörande för tillväxtpotentialerna i Mellersta Norrland och att fortsatt ekonomisk utveckling kräver fokus vid ökad produktivitet och förädlingsgrad. Programmets särskilda mål förbättrar de små och medelstora företagens konkurrenskraft genom att fokusera på smart specialisering och de identifierade styrkeområden för att skapa fortsatt tillväxt och ökad lönsamhet genom affärsutveckling, internationalisering och digitalisering. Det stämmer även väl överens med EU-kommissionens landspecifika rekommendationer som bland annat pekar på behoven att stödja utveckling av nätverk för kunskapsöverföring, främjande av innovation och globala värdekedjor.

Affärsutveckling och ökad lönsamhet

Mellersta Norrlands näringslivsstruktur består huvudsakligen av små och medelstora företag. Företagens förädlingsvärde, anställda och antal nya företag är lägre än landet i övrigt medan företagen har god lönsamhet och tillväxt. Genom satsningar på rådgivning, nätverk och kompetensutveckling kopplat till produktionsutveckling, hållbarhet, resurseffektivitet och värdekedjor kan företagen i Mellersta Norrland genomgå förnyelseprocesser, hantera konkurrens, omvandling och tillvarata de i utmaningarna inbyggda möjligheterna. Affärsutveckling kan också innebära att hantera kriser för att konsekvenser ska bli så milda som möjligt. Satsningar som utvecklar jämställdhets- och jämlikhetsarbete är en nyckel för framtida hållbarhet och handlar inte enbart om rättvisefrågor utan också om att göra bättre affärer.

Internationalisering

När det gäller internationalisering och export har regionen en liten handelsbas som inte är särskilt integrerad i globala värdekedjor. Genom insatser som ger förutsättningar för fler företag att bredda marknader skapas tillväxtpotential. En mångfald av kunder med olika förväntningar och behov leder i sig leder till ökade förutsättningar för produktutveckling och tillväxt.

Stödstrukturer som främjar företagsutveckling och företagens kapacitet att delta på internationella marknader finns till viss del men behöver stärkas. Samarbeten i närområdet är värdefullt som första steg i en internationaliseringsprocess för att ge små- och medelstora företag en större marknad.

Digitalisering

Små- och medelstora företag i Mellersta Norrland har en lägre digitaliseringsgrad än i många andra delar av Sverige och en låg digital spetskompetens. En stor del av näringslivet i programområdet använder IT för administrativa processer medan ett fåtal använder IT för affärsutveckling. Det finns en tydlig koppling mellan företags digitala mognad och deras lönsamhet – där företag med högre mognad också har högre lönsamhet. I Mellersta Norrland behöver förutsättningar skapas för att ta tillvara digitaliseringens potentialer och skapa möjligheter för utvecklandet av affärsmodeller och nya affärsmöjligheter. Digitala lösningar har potential att genom delning av resurser och ökad information om individuella behov, leda till att produkter, processer och produktion förbättras och vidare utvecklas. Digitaliseringen innebär också förutsättningar för distansarbete och kreativa lösningar för företagande i hela programområdets geografi och etableringar på landsbygd och i

glesbygd. Även offentlig sektors behov av e-tjänster och digitalisering av samhälls- och välfärdstjänster innebär en potential för företagen i Mellersta Norrland.

Tillgång till kapital

En välfungerande kapitalförsörjning är avgörande för uppstarten av företag och för företagens hållbara tillväxt. Men tillgången till privat riskkapital är otillräcklig i Mellersta Norrland. Det är ett marknadsmisslyckande som delvis är en följd av programområdets låga befolkningstäthet och stora avstånd. Därför behövs marknadskompletterande insatser, bland annat i tidiga utvecklingsskeden och vid kommersialisering av affärsidéer. Den riskkapitalfond som delfinansierats av den europeiska regionala utvecklingsfonden i Mellersta Norrland de senaste programperioderna har nått förhållandevis få företag. Å andra sidan har de offentliga riskkapitalfonderna bidragit till att även privat riskkapital investerats i berörda företag. De offentligt finansierade fonderna kan alltså ha en långsiktigt strukturgevande betydelse och fungerat som förebilder för privata investerare och möjliggjort för fortsatt finansiering genom finansiella instrument.

Önskat sluttillstånd

Ökad tillväxt i företagen i hela Mellersta Norrland ger hållbar utveckling och ett konkurrenskraftigt näringsliv genom smart specialisering.

Effekter på lång sikt

- Breddade marknader genom export och nya målgrupper
- Fler sysselsatta
- Ökad effektivitet
- Ökad produktivitet
- Hållbara företag

Prioritering: Hållbar omställning i näringslivet

Mellersta Norrlands tillväxtpotentialer är nära sammankopplade med de rika naturtillgångarna, vilket starkt präglar regionens ekonomi. Programområdet är beroende av export av råvaror och delvis förädlade produkter, vilket med åren kompletterats och också delvis omvandlats till en allt starkare tjänstesektor. Bland annat finns en växande marknad i den internationella besöksnäringen som inriktar sig på natur- och kulturvärden, vilket också utgör en viktig källa till kreativitet och entreprenörskap. För att förbättra den ekonomiska utvecklingen i programområdet, och samtidigt säkra en långsiktigt hållbar regional utveckling, krävs att vi fokuserar på att öka produktiviteten genom hållbara och cirkulära affärsmodeller baserade i diversifiering utifrån smart specialisering. Att nyttja regionens naturtillgångar utan att skada naturvärdena kommer att bli allt viktigare. Att underlätta för verksamheter med stora mervärden kopplat till diversifiering runt regionens styrkeområden samtidigt som insatser görs för att förstärka kompetens och innovationsförmåga blir också centralt.

Cirkulär ekonomi

Utmaningar och behov

Förändringarna i klimatet kräver en omställning som minimerar klimatutsläppen och miljöpåverkan. Produktionen av varor, produkter, processer och tjänster behöver därför ställas om för att bidra till en hållbar framtid. Utvecklingen av en cirkulär ekonomi innebär en omvandling av samhället som bidrar till att nå miljö- och klimatmålen, samt Agenda 2030, samtidigt som det är en potential för att öka programområdets konkurrenskraft. ERUF Mellersta Norrland bidrar genom målet till

genomförande av Sveriges nationella strategi för cirkulär ekonomi och bidrar till uppfyllandet av i länens regionala utvecklingsstrategier.

Genom att skapa ett resurseffektivare och mer cirkulärt samhälle i våra regioner kan vi bättre ta ansvar för de negativa konsekvenser som produktionen av varor och tjänster innebär, och SMF som arbetar med nya affärsmodeller som främjar en resurseffektiv användning av material kan utvecklas.

Minskat resursuttag och cirkulära flöden

Uttag och användningen av naturresurser är hög i Mellersta Norrland, vilket skapar utmaningar i och utanför regionen. Många av de produkter som används följer linjära flöden från resursuttag till slutligt omhändertagande vid uppnådd livslängd. Dessutom hamnar många ämnen i naturen vilket ger påverkan på kort och lång sikt på människors och djurs välmående. Mer avfall behöver därför användas som råvara i ny produktion och nya sätt att hantera och återvinna avfall behöver utvecklas för att höja andelen som återanvänds och återvinns, och minska den som omvandlas till energi.

Behoven av omställning ställer nya krav på företag att gå från icke hållbara lösningar till fossilfria och resurseffektiva. Insatser behövs för att stötta näringslivets förmåga att styra mot cirkulära kretslopp kopplade till den egna produktionen, inklusive utveckling av affärsmodeller, tekniker, processer och produkter. Det kan handla om resurseffektivare industriell produktion, liksom ökad användning av hållbart producerade biobaserade material och bränslen, samt produktdesign utifrån ett cirkulärt resursflöde. Särskilt fokus bör ges åt att skapa kunskap om cirkulära affärsmodeller och produktionssystem.

Cirkulär affärsutveckling och nya affärsmodeller

För att ställa om till ett mer cirkulärt samhälle behövs kunskap och affärsutvecklingsinsatser i näringslivet, inklusive insatser som bidrar till ändrade beteendemönster hos konsumenterna. För att genomföra en samhällsomställning till ett hållbart samhälle krävs det att vi arbetar både med det som produceras och sker i programområdet och samtidigt att minska påverkan från den konsumtion som sker. För konsumenten är utsläpp och andra problematiska förhållanden inte tydliga och varor prissätts oftast inte på ett sätt som speglar dess påverkan på natur och människor.

Genom utveckling av design, marknadsföringsinsatser, kommunikation och nätverk ökas förutsättningarna för företagare att hitta nya målgrupper, arbetsätt, samarbetspartners liksom att åstadkomma en breddad arbetsmarknad. Affärsutveckling i SMF som arbetar cirkulärt ger ofta en positiv effekt på lokala ekonomier och bidrar därmed i arbetet att utjämna obalans mellan stad och land.

Även de offentliga organisationerna har en stor påverkan på marknaden för cirkulära tjänster och produkter. De upphandlingsprocesser som tillämpas i offentlig sektor gynnar ofta inte företag med cirkulära produkter och tjänster. Mer kunskap om cirkulära flöden och nya metoder för upphandling har stor potential att öka marknaderna för cirkulära affärsmodeller och underlätta för hållbar produktdesign, produktion och cirkulära produktionsprocesser.

Grön energi (förnybar energi) och cirkulär ekonomi

Omställningen till en resurproduktiv och cirkulär ekonomi förutsätter att grön energi ingår i värdekedjan och att flödena utnyttjas mer effektivt än idag. Fysiska och digitala strukturer kopplade till grön energiförsörjning behöver därför utvecklas för att underlätta nya lösningar och styra oss till hållbara beteenden. I en cirkulär ekonomi är våra energiflöden biobaserade, fossilfria och bidrar till den lokala ekonomin.

Grön energi gör att regionen kan bidra till omställning även på andra platser. Speciellt finns det behov av att utveckla och implementera lösningar som ökar möjligheterna att förädla energi, t.ex genom att ta tillvara restprodukter för att framställa flytande bränsle (biodrivmedel), symbioser och lösningar som ökar möjligheten att nyttja hög andel grön el och energi. Samtidigt bör man arbeta med att resurseffektivera och minimera behovet av insatsmedel, för att nyttja de resurser vi har på ett hållbart sätt i cirkulära flöden.

Önskat sluttillstånd

Ökad konkurrenskraft och minskad miljöpåverkan i Mellersta Norrland genom en utvecklad cirkulär ekonomi

Effekter på lång sikt

- Fler företag som ingår i cirkulära flöden
- Fler cirkulära affärsmodeller
- Minimerat restavfall
- Mindre CO2 utsläpp
- Effektivare användning av jungfrulig råvara

Förnybar energi

Utmaningar och behov

Klimatförändringen är en av vår tids största utmaningar. Världen över och inom EU, Sverige och Mellersta Norrland finns mål och strategier för att bli fossilbränslefria och för att lyckas med det krävs förändring av hur vi lever, bor och verkar. Tillgång till förnybara hållbara drivmedel och utvecklingen av hållbara lösningar och alternativ är nödvändigheter för klimatomställning. Mellersta Norrland har potential att öka produktionen av förnybar energi och därför finns goda förutsättningar att ligga i täten när det kommer till klimatarbete. För att nå målen om utsläppsminskningar behövs mjuka åtgärder som förändrar attityder ökar kunskap och stimulerar efterfrågan och tillgång på hållbar förnybar energi i hela regionen. Utmaningarna är särskilt kännbara i och med Mellersta Norrlands stora geografiska yta, långa avstånd och glesa strukturer.

Omställning av transportsektorn

Sverige ska vara klimatneutralt senast år 2045. Transporter står för en stor del av de klimatpåverkande utsläppen såväl nationellt som i Mellersta Norrland. Omställningen till och utvecklandet av hållbara transporter är en av de största utmaningarna vi har att lösa för att nå det svenska målet. Det gäller transporter av gods, användningen av arbetsmaskiner men också andra transporter såsom exempelvis transporter kopplade till besöksnäringen. Eftersom godstransporter, arbetsmaskiner och andra transporter har flera skilda användningsområden och funktioner kan vägen till fossilfrihet se olika ut.

Det finns behov av att göra transporter mer effektiva och potential i att stärka utveckling av alternativa transportsätt och smarta transportlösningar som är fossilbränslefria och hållbara, där

digitalisering anses komma spela en viktig roll. En ökad satsning på järnväg är också viktig både för privatpersoner och godstransporter.

Tillgång till och produktion av hållbara förnybara drivmedel

För att lyckas med omställningen behövs hållbara förnybara drivmedel och elektrifiering av fordon. Men också strategiskt placerad infrastruktur för hållbara förnybara drivmedel och laddbara fordon som möjliggör användning och möjligheterna att leva, bo och verka i programområdets hela geografi. Alla landets länsstyrelser har tagit fram regionala planer för infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel. Tillgång till och produktion av hållbara förnybara drivmedel samt fordons elektrifieringar är viktiga nycklar för klimatomställningen.

Ökad energieffektivitet och produktion av förnybar energi

Det är viktigt att fortsätta stötta näringslivet kring energieffektiviseringsarbete som håller de fasta kostnaderna nere, skapar ekonomiskt utrymme för annan utveckling, och minskar sårbarhet. Minskad energianvändning från fastigheter öppnar dessutom upp för energianvändning i andra sektorer, vilket blir viktigt då elektrifieringen av samhället kommer att fortgå. Vi behöver också ta vara på möjligheter med ny teknik för att producera energi, detta kan vi göra genom att stötta regionens organisationer med information och demonstrationsinsatser och testbäddar.

Framtidens elsystem

Omställningen till 100 procent förnybar elproduktion ställer krav på det svenska elnätet, Med en ökad andel väderberoende elproduktion spelar hantering av eleffekt en allt större roll. Fler faktorer som påverkar elnätet är till exempel elektrifiering av transporter och elintensiva verksamheter. Minskad toppbelastning av el är därför en viktig fråga som kan lösas via ett smartare och flexibelt elsystem, som kommer kräva nya metoder. Elnätskapacitet är också viktigt för att kunna distribuera den el som produceras via utbyggnad av nya vindkrafts- och solcellsanläggningar.

En hög produktion av förnybar el och ett stabilt elnät kan vara en fördel för att påskynda elektrifieringen av fordonsflottan, för länets krisberedskap samt för att attrahera serverhallar eller andra elintensiva industrier till länet. Då tillvaratas den förnybara elenergin med minsta möjliga överföringsförluster, samtidigt som motsvarande tillverkning på platser med sämre energimix (lägre andel förnybar energi) kan fasas ut.

Önskat sluttillstånd

Hållbara kommunikationer och ett konkurrenskraftigt fossilbränslefritt näringsliv.

Effekter på lång sikt

- Minskade utsläpp av växthusgaser
- Effektivare transporter
- Det finns styrka i att vara en föregångare och att det finns en stark entreprenörsanda i Mellersta Norrland. Genom insatser kan vi locka till sig fler goda krafter i form av kompetens och även bidra till andra regioners möjligheter till omställning

Komplementaritet och synergier med andra former av stöd och Östersjöstrategin

Ambitionen är att ERUF programmet skapar synergier med en rad olika finansieringskällor, fonder och program, på regional, nationell och EU-nivå. Det gäller inte minst med statliga regionala utvecklingsmedel, kommunernas och regionens egen finansiering samt privat medfinansiering. Andra viktiga synergier skapas genom nationella och europeiska fonder och program. Särskilt intressanta ur det perspektivet är:

- Regionalfonden – nationella programmet
- ESF+ -Handlingsplan för Mellersta Norrland särskilt inom PO1.4
- CAP (Landsbygdsprogrammet)
- Interreg programmen (Östersjöprogrammet, Sverige-Norge programmet, Sverige-Finland-Norge, Norra Periferiering och Arktis samt och Interreg Europe)
- Digital Europe
- Horisont 2020
- Energimyndigheten
- Klimatklivet
- KK-stiftelsen
- Tillväxtverket
- Vinnova
- Kempestiftelsen

Östersjöstrategin....

Utmaningar i fråga om administrativ kapacitet och styrning och förenklingsåtgärder

De två länen har samverkat kring ERUF i över 20 år och har därmed bra rutiner och nödvändig kapacitet för att mobilisera och genomföra programmet. Den administrativa och ekonomiska kapaciteten i programområdet begränsas av att offentlig sektor är under kostnadstryck i programområdet till följd av de glesa strukturerna. Såväl regioner som kommuner står inför stora utmaningar och har stora svårigheter att bygga kapacitet att klara välfärdsuppdraget. Detta leder till en utmaning i fråga om administrativ och ekonomisk kapacitet för att genomföra bland annat ekonomiskt omfattande projekt. Strategisk samverkan för att effektivt hitta alternativa lösningar för den offentliga sektorn är därför viktigt.

En erfarenhet från tidigare perioder är att det finns utmaningar med att integrera hållbarhetsaspekter i projekten och projektgenomförandet. Uppföljningen av hållbarhetsaspekterna är begränsade och det finns en brist på både kapacitet och metoder hos förvaltande myndighet och regionala aktörer att följa upp på ett bra sätt.

Begränsningar i ekonomisk ram för förvaltande myndighet påverkar hur projekten kan spridas/koncentreras över programperioden, vilket i förlängningen kan leda till att delmålen inte uppnås och att programmet får "böta" som en följd av detta.

En generell erfarenhet är även att treåriga projektperioder är för lite i vissa typer av projekt. Det kan gälla innovationsprojekt, där tiden från forskning till kommersialisering är betydligt längre än tre år. Större infrastrukturprojekt är också mer tidskrävande. En förenklingsåtgärd är att tillåta längre projektperioder för vissa projekttyper. Längre projektperioder ska inte innebära att programmet ger stöd till drift av verksamheter.

Lärdomar från tidigare erfarenheter

Lärdomar från tidigare programperiod ligger till grund för de strategiska val som gjorts för programmet 2021 – 2027. Det gäller såväl erfarenheter som konstateras i programutvärderingar som erfarenheter som framkommit i dialog med programansvariga på TVV och regionala aktörer.

- Betydande belopp har investerats i forskningsprojekt. De FoU-inriktade projekten har dock i alltför låg omfattning utgått från behoven och förutsättningarna i små och medelstora företag. Forskningsprojekten har inte utmynnat i innovativa produkter i den omfattning som är önskvärd. Ett ökat behov finns att involvera SMF i FoU-insatser.
- Svårigheter med söktryck och medfinansiering i koldioxidsnål ekonomi och energieffektivisering, men även inom digitalisering.
- Högt söktryck och stort finansieringsbehov för insatser riktade mot SMF.

- Bredband och transportinfrastruktur har nått bra resultat när stora och övergripande projekt sammanfört många tongivande aktörer.
-

Tabell 1

Politiskt mål	Särskilt mål	Motivering
PO3	2. Utveckla ett hållbart, klimattåligt, intelligent, säkert och intermodalt TEN-T (eller särskilt mål 3?)	<p>Nuvarande transportsystem har stora brister gällande långa restider, järnvägskapacitet, samt otillräcklig terminalkapacitet för omlastning mellan väg och järnväg. Behoven av förbättringar kommer till uttryck i regionala strategidokument.</p> <p>De regionala strategierna pekar på det ökande behovet av klimatsmartare transportsystem, inte minst för att nå klimatmålen i Agenda 2030.</p> <p>Den nationella finansieringen av investeringar i transportinfrastruktur svarar inte mot behovet. ERUF har en avgörande betydelse när nationella insatser samordnas med regionala prioriteringar vilket sammantaget ger en större utväxling på satsade medel.</p>
PO3	1. Främja digital konnektivitet	<p>Digital konnektivitet är en förutsättning för regional utveckling och för att kvinnor och män ska ha möjlighet att arbeta samt driva och utveckla företag i hela programområdet.</p> <p>Omfattande investeringar är nödvändiga då nuvarande bredbandstäckning ligger långt under nationella och regionala mål.</p> <p>Det finns inga förutsättningar för kommersiell utbyggnad av bredbandsnätet i de områden i Mellersta Norrland som ännu saknar bredband. Inga nationella medel finns att tillgå. Därför är Eruf-finansiering av avgörande betydelse för utbyggt bredband i glesa områden.</p>
PO1	4. Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap	<p>Kravet om en god styrning av regionala S3 är nytt för denna programperiod och centralt för att lyckas med andra insatser för innovation och hållbar och smart ekonomisk omvandling. Därmed kommer behov av regionala satsningar och investeringar för att bygga kapacitet för utveckling av färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap.</p>
PO1	1. Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik	<p>Näringslivets investeringar i FoU är låga jämfört med riket, men goda förutsättningar för framgångsrika innovationsprojekt mot bakgrund av bland annat de framsteg som gjorts under det senaste året.</p>

		<p>Behoven av utvecklad samverkan mellan företag och akademi lyfts fram i regionala utvecklingsstrategier och i EU-kommissionens landrapport.</p> <p>Mot bakgrund av Mellersta Norrlands gleshet göra särskilda insatser för att göra innovationsprojekt tillgängliga för företag med stort avstånd till FoU-aktörer</p>
P01	3.Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft	<p>EU-kommissionens landspecifika rekommendationer pekar på behoven att stödja utveckling av nätverk för kunskapsöverföring, främjande av innovation och globala värdekedjor.</p> <p>Behov av förnyelse och ökad inriktning på hållbarhet samt ökad internationalisering för att höja förädlingsvärdet i små och medelstora företag.</p> <p>Företagen i programområdet har en låg digitaliseringsgrad. Insatser behöver sättas in för att företagen ska kunna ta tillvara på digitaliseringens potential.</p> <p>Tillgången till riskkapital är otillräcklig i Mellersta Norrland. Genom finansiella instrument kan tillgången till kapital förbättras, inte minst genom att offentligt riskkapital påverkar investeringsviljan bland privata finansiärer.</p>
P02	6. Främja övergången till en cirkulär ekonomi	<p>En cirkulär ekonomi innebär en omvandling av samhället som bidrar till att nå miljö- och klimatmålen, samt Agenda 2030, samtidigt som det är en potential för att öka programområdets konkurrenskraft i enlighet med de regionala utvecklingsstrategierna.</p> <p>Många av de produkter som används följer linjära flöden från resursuttag till slutligt omhändertagande vid uppnådd livslängd. För att minska miljöbelastningen behöver mer avfall användas som råvara i ny produktion och nya sätt att hantera och återvinna avfall behöver utvecklas.</p> <p>Utveckling av design, produktion, marknadsföring och kommunikation med inriktning på cirkularitet ökar förutsättningarna för företag att hitta nya målgrupper, arbetssätt, och samarbetspartners liksom att åstadkomma en breddad arbetsmarknad. Affärsutveckling i SMF som arbetar cirkulärt ger ofta en positiv effekt på lokala ekonomier och bidrar därmed i arbetet att utjämna obalans mellan stad och land.</p>
P02	2. Främja förnybar energi	<p>Klimat- och miljöförhållanden kräver övergång till mer förnybar energi.</p>

		Genom god tillgång till skogsråvara har programområdet goda förutsättningar att bidra till att andelen förnybar energi ökar.
--	--	--

Kapitel 2 Programstrategi Mellersta Norrland: Prioriteringar

Tabell 1 T: Programstruktur

ID	Namn på prioritering (avsnitt 2.1) (300 tecken)	Tekniskt stöd	Beräkningsgrund	Fond	Stödd region-kategori	Valt särskilt mål
1	Innovation och företagande	Nej		ERDF	Mer utvecklade	i) Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
1	Innovation och företagande	Nej		ERDF	Yttre Randområden	i) Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
2	Innovation och företagande	Nej		ERDF	Mer utvecklade	iii) Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
2	Innovation och företagande	Nej		ERDF	Yttre Randområden	iii) Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
3	Innovation och företagande	Nej		ERDF	Mer utvecklade	iv) Utveckla

						färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
4	Hållbar omställning i näringslivet	Nej		ERDF	Mer utvecklade	ii) Främja förnybar energi
5	Hållbar omställning i näringslivet	Nej		ERDF	Mer utvecklade	vi) Främja övergången till en cirkulär ekonomi
6	Ökad tillgänglighet i Mellersta Norrland	Nej		ERDF	Yttre Randområden	i) Främja digital konnektivitet
7	Ökad tillgänglighet i Mellersta Norrland	Nej		ERDF	Yttre Randområden	ii) utveckla ett hållbart, klimattåligt, intelligent, säkert och intermodalt TEN-T

Prioritering 2: Innovation och företagande

2.A.2 Särskilt mål 1:4, Ett smartare Europa genom investeringar i färdigheter för smart specialisering

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)

Insatser

Utveckling av stödstrukturer

Kravet om god styrning av regionala S3 är nytt för denna programperiod och centralt för att lyckas med andra insatser för innovation och smart ekonomisk omvandling. Behovet av regionala satsningar för innovation och smart ekonomisk omvandling är därmed stort. Organisationer ges stöd för regionala satsningar som bygger kapacitet och regionala ekosystem för att utveckla färdigheter

för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap. Att utveckla god styrning av S3 är en löpande process och interventionerna som beskrivs är utifrån Mellersta Norrlands ingångsläge i arbetet.

Viktiga resultat av insatserna är bland annat regional kapacitet för god styrning av de regionala S3. Regionala ekosystem som är inkluderande och formade efter glesa miljöer för att hantera och överbrygga saknaden av agglomerationsfördelar. Ekosystemen utgörs av mötesplatser och nätverk som samlar aktörer i respektive län, men även de som samlar aktörer över läns- och landsgränser för att exempelvis identifiera utvecklingsinsatser, samla aktörers behov för att flytta fram positioner, nya marknader och möjligheter till FoU-marknader. Kompetensutveckling hos involverade aktörer om hur smart specialisering är en drivkraft är viktigt för den goda styrningen. Det innebär bland annat en inkluderande regional samverkan som tillvaratar alla människors affärsidéer, initiativförmåga och företagsamhet oavsett kön och bakgrund. Dels av formande och utvecklande av stödstrukturer för bland annat innovation, kompetensförsörjning samt internationalisering som kopplar samman regionala aktörer med aktörer och värdekedjor på nationell och internationell nivå. Även framtagande av analyser för att utveckla processen och hantera flaskhalsar, kompetensglapp utifrån behov som presenteras allt eftersom processen fortlöper.

Interventionstyper:

Utveckling av färdigheter för smart specialisering, industriell omvandling och entreprenörskap

De huvudsakliga målgrupperna

Projektägande är de regionala utvecklingsaktörerna (RUA) eller aktörer i samverkan med RUA.

Målgruppen för insatser som görs är aktörerna i ekosystemet: näringsliv, offentlig sektor, organisationer och akademi samt statliga myndigheter som deltar i det regionala tillväxtarbetet.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

I det regionala tillväxtarbetet ska ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet integreras i analyser, strategier program och insatser. Hållbarhetsdimensionerna är integrerade och här ingår jämställdhet, inkludering och icke-diskriminering. Den smarta specialiseringen är ett verktyg i det regionala tillväxtarbetet och hur arbetet bedrivs hållbart rapporteras till regeringen varje år utifrån de regionala utvecklingsaktörernas arbetssätt och styrning – som delvis skiljer sig åt. Insatserna inom ramen för det särskilda målet ska vara inkluderande tillvaratar alla människors affärsidéer, initiativförmåga och företagsamhet oavsett kön och bakgrund. En geografisk spridning är också central för att locka kreativa och talangfulla människor, företag och kapital till arbetet.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användning av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Åtgärder som särskilt kan komma i fråga är utbyte av goda exempel och samverkan mellan ledande S3 regioner. Samarbeten via nationella regionalfondsprogrammet och samverkan med andra regionalfondsprogram i Sverige med liknande inriktning i strategierna för Smart specialisering. Möjligheter till samarbeten inom Östersjöstrategin och Interreg.

Den planerade användningen av finansieringsinstrument

Användning av finansieringsinstrument planeras inte.

Prioritering 2: Innovation och företagande

2.A.2 Särskilt mål 1:1, Ett smartare Europa genom förbättrad innovationskapacitet

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- **Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)**

Insatser

De medel som finns inom ramen för programmet och de insatser som görs ska i lika utsträckning komma både män och kvinnor till godo för att lyckas tillvarata hela befolkningens erfarenheter, kompetenser och kunskaper. Medlen ska finnas tillgängliga för innovationsprojekt som utvecklar det sydsamiska näringslivet som kännetecknas av olika näringskombinationer och en småskalighet som innebär att det är svårt att ta del av svensk och europeisk regional tillväxtpolitik. Kontakter och insatser som görs tillsammans med aktörer utanför programgeografin i form av mellanregionala och internationella samarbeten ska ses som ett naturligt inslag i innovationsarbetet.

Direkta insatser till företag

Små och medelstora företag i Mellersta Norrland behöver möta den industriella omvandlingen och ställa om till ekonomisk, social och miljömässigt hållbar utveckling för att även fortsättningsvis vara konkurrenskraftiga på marknader och för att göra den förskjutningen har innovation en central roll. Omvandlingen görs genom ekonomiskt stöd för forskning och innovation som stödjer företags övergång till mer hållbar produktion och mer hållbara produkter, utvecklande av prototyper och marknadsinsatser. Samt innovationsinriktade projekt som leder till nya produkter, process- och tjänsteinnovationer. Fokus ligger vid användar- och efterfrågestyrd innovation där projekten utgår från företagets behov och problembeskrivningar. Detta förutsätter medverkan av berörda företag vid projektens utformning och genomförande. Medverkande forsknings- och utvecklingsaktörs roll inriktas främst på att fånga upp företags behov och på att utveckla lösningar i samverkan med företag.

Projekt där företag utvecklar lösningar, inom ramen för smart specialisering, för att lösa de samhälls- och välfärdsutmaningar offentlig verksamhet står inför är också viktiga. Digitala och mobila lösningar kan exempelvis vara svaret offentlig sektor behöver för att lösa det hårda tryck som finns på välfärdstjänster i många lägen.

I undantag kan projekten innefatta hårda investeringar, såsom exempelvis teknisk utrustning som är nödvändig för att nå projektets mål om innovation och tillväxt. Det måste då säkerställas att investeringen är av allmän nytta eller kommer många företag till gagn.

Interventionstyper

- Innovationsprocesser i små- och medelstora företag (processer, organisation, marknadsföring, gemensamt skapande, användar- och efterfrågestyrd innovation)
- Forsknings- och innovationsprocesser, tekniköverföring och samarbete mellan företag med inriktning på en koldioxidsnål ekonomi, resiliens och anpassning till klimatförändringar

Utveckling av stödstrukturer

Organisationer ges stöd för att utveckla metoder, samverkan och arbetsätt i form av exempelvis produkter, tjänster och processer. För att bedriva ett framgångsrikt arbete med fokus på användar- och efterfrågestyrd innovation utifrån företags behov och för att på sikt kunna kommersialisera fler produkter och tjänster kan stödstrukturer behövas. Nya stödstrukturer kan behöva etableras och befintliga stödstrukturer kan behöva utvecklas. Stödstrukturer kan också behövas för att skapa innovationskraft och kapacitet på landsbygd och i glesbygd. Forsknings- och utvecklingsaktörer och näringsliv kan tillsammans behöva utveckla nya metoder och strukturer för innovationsstödsystem i glesa miljöer inklusive nya digitala verktyg.

Främja innovativa partnerskap mellan privat och offentlig sektor för att driva fram nya tjänster och produkter, även inom tillhandhållande av service, inkl e-service.

Interventionstyper

- Forskning och innovation i offentliga forskningscentrum, högre utbildning och kompetenscentrum, inklusive nätverkande (industriell forskning, experimentell utveckling genomförbarhetsstudier)
- Stöd till innovationskluster och företagsnätverk som i första hand gynnar små- och medelstora företag
- Forsknings- och innovationsprocesser, tekniköverföring och samarbete mellan företag med inriktning på en koldioxidsnål ekonomi, resiliens och anpassning till klimatförändringar

Uppbyggnad av miljöer och infrastruktur

Där det är nödvändigt finns möjlighet till investeringar för uppbyggnad av miljöer för teknisk utveckling, testmiljöer och miljöer som möjliggör ökat erfarenhetsutbyte och ökad samverkan mellan aktörerna i entreprenörprocessen kopplad till det smarta specialiseringsarbetet. För investeringar i uppbyggnad av miljöer måste det säkerställas att investeringen är av allmän nytta eller kommer många företag till gagn. Ibland kan stödstrukturer och uppbyggnad av miljöer behöva kombineras.

Interventionstyper

- Investeringar i fasta tillgångar i offentliga forskningscentrum och högre utbildning, direkt kopplade till forskning och innovation

Effekter på kort och medellång sikt

- Små- och medelstora företag utvecklar och effektiviserar sina tjänster och produkter
- Fler hållbara företag
- Fler företag använder digitalsystem och tjänster
- Fler företag deltar i globala värdekedjor och
- Sammankoppling mellan små- och medelstora företag och affärsnätverk på nationell och internationell nivå för att identifiera nya marknadsmöjligheter
- Nya modeller för affärsutveckling i glesa miljöer

De huvudsakliga målgrupperna

Små och medelstora företag, nystartade företag, företagsfrämjande organisationer. Offentliga organisationer med uppdrag inom tillväxtområdet.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

Projekten ska bidra till jämställdhet mellan kvinnor och män, möjliggöra jämn fördelning av makt och inflytande mellan kvinnor och män samt bidra till ett icke diskriminerande förhållningssätt och till hållbar utveckling. Programmet ska främja ökad delaktighet i innovationsarbetet i allmänhet och särskilt bland kvinnor och utrikesfödda. Medlen ska finnas tillgängliga för projekt som inkluderar och utvecklar det sydsamiska näringslivet, som kännetecknas av olika näringskombinationer och en småskalighet som innebär att det är svårt att ta del av svensk och europeisk regional tillväxtpolitik.

Det ska vara naturligt att ta tillvara kompetens och erfarenhet av innovationsarbete hos utrikesfödda företagare och arbetstagare.

När det gäller såväl jämställdhet som mångfald är det viktigt att innovationsprocesserna formas på ett sådant sätt att det inte förstärker befintliga strukturer, oftast dominerade av män med svensk bakgrund, i en segregering riktning. Effekter av mångfald och jämställdhet blir tydligare om de tar sig uttryck inom branscher och sektorer och inte enbart mellan dem.

Det särskilda målet uppmärksammar också behovet av att förbättra möjligheter till finansiering. Även här finns könsmissiga skillnader idag. Det finns exempelvis en kraftig obalans mellan kvinnor och män när det gäller finansiellt stöd inom ramen för produktutveckling och FoU. Kvinnor beviljas också lägre belopp när det gäller finansiellt stöd jämfört med män. Dessa fakta bör uppmärksammas inom ramen för de aktiviteter och projekt som genomförs.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användningen av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Åtgärder som särskilt kan komma ifråga är utbyte av goda exempel och samverkan mellan ledande S3 regioner. Samarbeten via nationella regionalfondsprogrammet och samverkan med andra regionalfondsprogram i Sverige med liknande inriktning i strategierna för Smart specialisering. Möjligheter till samarbeten inom Östersjöstrategin och Interreg.

Den planerade användningen av finansieringsinstrument

Ej aktuellt.

Prioritering 2: Innovation och företagande

2.A.2 Särskilt mål 1:3, Ett smartare Europa genom affärsutveckling i små och medelstora företag

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)

Insatser

Programmet ska bidra till att fler företag deltar på en internationell marknad och fler företag arbetar med nya typer av affärsmodeller och finner lösningar för sin kapitalförsörjning för att kunna växa. En rekommendation från utvärderingen är att stöden i högre grad bör riktas till företag med reell potential till tillväxt än till företag som enbart verkar på en lokal marknad. De medel som finns inom ramen för programmet och de insatser som görs ska i lika stor utsträckning komma både män och kvinnor till godo för att lyckas tillvarata hela befolkningens erfarenheter, kompetenser och kunskaper. Medlen ska finnas tillgängliga för projekt som utvecklar det sydsamiska näringslivet, som kännetecknas av olika näringskombinationer och en småskalighet som innebär att det är svårt att ta del av svensk och europeisk regional tillväxtpolitik.

Direkta insatser till företag

Stöd ges till företag inom affärsutveckling, produktutveckling och internationalisering för att utveckla metoder för att skapa förutsättningar för entreprenöriella processer, diversifiering och förbättrad konkurrenskraft genom deltagande i globala värdekedjor, utifrån smart specialisering och hållbar affärsutveckling. Insatser för att främja och underlätta digitaliseringen och ökad utveckling och användning av e-tjänster i företag är en viktig del för att skapa förutsättningar för att nyttja digitaliseringens potential för konkurrenskraft och tillväxt i SME. Stöd kan också riktas till miljö- och klimatanpassade produktions- och processer i både inom produkt-, affärsutveckling. Samverkan mellan offentliga och privata aktörer kan främjas för att öka förutsättningarna för affärs- och produktutveckling. Stöd ges i relation till både produkter, processer och tjänster.

Stöd kan ges till företag eller grupper av företag som siktar på generationsskifte, för att företagens i större grad fortlever när ägare går i pension.

Stöd till aktörer som implementerar finansiella instrument för att öka företagens möjligheter till investeringar och utveckling.

Hårda investeringar kan vara relevanta när de verkligen bidrar till ökad innovationshöjd eller konkurrenskraft och tillväxt i grupper av företag. Det måste kunna säkerställas att investeringen är av allmän nytta eller kommer många företag till gagn. Investeringarna måste vara i linje med de gällande statsstödsreglerna för att kunna genomföras.

Ramprojekt där företagsstöd tillämpas kan tillåtas för insatser som riktar sig mot investeringar i enskilda företag. Detta borgar för efterfrågestyrda investeringar, användning av godkända stödformer och direkt medverkan från företagen.

Interventionstyper:

Affärsutveckling och internationalisering för små och medelstora företag

Digitalisering av små och medelstora företag (inklusive e-handel, e-affärer och sammanlänkade affärsprocesser, digitala innovationsnav, levande laboratorier, webbentreprenörer och nystartade IKT-företag, företag-till-företag)

Utveckling av stödstrukturer

En lärdom från tidigare programperioder är att företagssamverkan är en kostnadseffektiv och väl fungerande metod för utveckling av små och medelstora företag. Ett starkt och sammanlänkat stödsystem i hela regionen är en förutsättning för att välmående och växande näringsliv.

Stöd kan ges till strukturer, nätverk eller kluster utifrån olika utgångspunkter som exempelvis branschtillhörighet, geografisk närhet eller internationalisering. Stödet ges till aktörer som erbjuder stöd till företag kopplade till att skapa förutsättningar för entreprenöriella processer, internationalisering och affärsutveckling genom tex rådgivning, information och kontaktskapande. Stöd ges även till att etablera och stärka stödstrukturer för företagande - och finansieringssystem, inklusive insatser som skapar förutsättningar och bygger kapacitet för företag att attrahera externt kapital, såsom rådgivning- och kompetenshöjandeinsatser kopplat till finansiering. I programområdet är modeller som tillvaratar potentialen hos företag i glesa miljöer viktiga.

Även strukturer som kopplar ihop små och medelstora företag med affärsnätverk och aktörer på nationell och internationell nivå för att bättre koppla samman små och medelstora företag med affärsnätverk och aktörer på nationell och internationell nivå.

Interventionstyper:

Affärsutveckling och internationalisering för små och medelstora företag

Stöd till innovationskluster och företagsnätverk som i första hand gynnar små och medelstora företag.

De huvudsakliga målgrupperna

Små och medelstora företag, nystartade företag, företagsfrämjande organisationer. Offentliga organisationer med uppdrag inom tillväxtområdet.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

Projekten ska bidra till jämställdhet mellan kvinnor och män, möjliggöra jämn fördelning av makt och inflytande mellan kvinnor och män samt bidra till ett icke diskriminerande förhållningssätt och till hållbar utveckling. Programmet ska bidra till fler företag, hållbara företag och en ökad andel företag som drivs av kvinnor och utrikesfödda.

Internationalisering är en viktig komponent i detta särskilda mål. Därför är det naturligt att ta tillvara kompetens, kontakter och marknadskännedom om olika länder hos utrikesfödda företagare och arbetstagare.

När det gäller såväl jämställdhet som mångfald är det viktigt att stötta etableringar av företag och entreprenörskapsviljan på ett sådant sätt att det inte förstärker näringslivsstrukturen i en segregering riktning. Effekter av mångfald och jämställdhet blir tydligare om de tar sig uttryck inom branscher och sektorer och inte enbart mellan dem. Därför prioriteras insatser som ger

utrikesfödda förbättrade förutsättningar att starta och driva företag – särskilt i sektorer där de idag är kraftigt underrepresenterade.

Det särskilda målet uppmärksammar också behovet av att förbättra möjligheter till finansiering. Även här finns könsmissiga skillnader idag. Det finns exempelvis en kraftig obalans mellan kvinnor och män när det gäller finansiellt stöd inom ramen för produktutveckling och FoU. Kvinnor beviljas också lägre belopp när det gäller finansiellt stöd jämfört med män. Dessa fakta bör uppmärksammas inom ramen för de aktiviteter och projekt som genomförs.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användningen av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Inom detta programområde eftersträvas utbyte av goda exempel och andra samverkansformer med andra regioner eftersträvas. Deltagande i internationella nätverk ska främjas utifrån smart specialisering och i möjlig mån bidra till målen i Östersjöstrategin.

Den planerade användningen av finansieringsinstrument

Det finns utrymme för implementering av finansiella instrument inom detta särskilda mål.

Programmet ger utrymme för implementering av finansiella instrument. Insatserna inriktas mot att stödja företagens kapitalförsörjning där marknaden inte fungerar tillfredsställande, bl.a. i tidiga utvecklingsskedan och vid kommersialisering av innovativa affärsidéer. Vid implementering av Finansiella instrument genom medel ur programmet resultaten av den förhandsbedömning av finansiella instrument som Tillväxtverket har uppdraget att ta fram Insatser kan även omfatta andra finansiella instrument

Prioritering 3: Hållbar omställning i näringslivet

2.A.2 Särskilt mål 2:6, Ett grönare och koldioxidsnålare Europa genom cirkulär ekonomi

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- **Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)**

Insatser

För att minska Mellersta Norrlands lokala och globala miljöavtryck samtidigt som näringslivets konkurrenskraft främjas, krävs det förändringar i näringslivet där resurseffektivitet och cirkularitet är centrala koncept. Främjande av cirkulära och resurseffektiva affärslösningar har stor potential att minska länens utsläpp av klimatgaser på hemma- och bortaplan, samtidigt som det bidrar till flera andra mål inom Agenda 2030. Insatserna i programmet ska komma både män och kvinnor av olika bakgrund till godo för att lyckas tillvarata hela befolkningens erfarenheter, kompetenser och kunskaper.

Vid genomförande av projekt bör ett livscykelperspektiv tillämpas eller utvecklas; investeringarna ska leda till minskad belastning på miljön sett till hela livscykeln.

Omställningsprocessen till cirkulär ekonomi innebär många komplexa processer samtidigt, involverar alla delar av samhället inklusive människors beteendeförändring, vilket kräver lång tid. Programmet behöver därför ge utrymme för projekt som kan drivas längre än tre år.

Direkta stöd till företag

Mellersta Norrlands företag och andra organisationer ges ekonomiskt och icke-ekonomiskt stöd för insatser fokuserade på kunskapsuppbyggnad, produktion och processer som leder till implementering och utveckling av cirkulära produkter och cirkulära processer. Det omfattar även utveckling av tjänster, affärsmodeller och produktdesign som styr mot cirkularitet. Programmet stödjer även insatser som tar tillvara på digitaliseringens möjligheter för att skapa helt nya affärsmodeller och tjänster samtidigt som de bidrar till cirkularitet och resurseffektivitet.

Även forsknings- och innovationsprojekt som stödjer företagens övergång till cirkulära produkter och processer, inklusive nya affärsmodeller och kartläggningar av materialflöden, etc stöds. För forsknings- och innovationsinsatser inom cirkulär ekonomi är kopplingen till en hållbar och giftfri kedja är viktig.

I undantag kan projekten innefatta hårda investeringar, såsom exempelvis teknisk utrustning, som utgör en liten men avgörande del för att nå projektets mål.

Viktiga resultat är att fler företag får förutsättningar att producera och erbjuda cirkulära produkter samt att nya innovationer och forskningsresultat som främjar cirkularitet genereras.

Ramprojekt är tillämpliga.

Utveckling av stödstrukturer

Programmet stödjer etablering av nya och utveckling av befintliga stödstrukturer för företag som arbetar med att utveckla cirkulära produkter, processer, tjänster eller affärsmodeller. Stödet kan innefatta kompetensutveckling, affärs- och internationaliseringsinsatser samt tillkomsten av kluster och hubbar som främjar övergången till cirkulär ekonomi. Programmet stödjer även strukturer för samarbeten med forskningsinstitut på regional, nationell och internationell nivå. Insatser anpassade för den glesa geografien efterfrågas särskilt.

Programmet kan ge stöd till strukturer som bidrar till ökad kunskap om hur produkter bör utformas för längre livslängd och bidrar till ökad tillgänglighet och synlighet på produkter.

Insatser som bidrar till resurseffektivitet, återvinning och cirkulära affärsmodeller genom offentlig upphandling kan stödjas.

Viktiga resultat är att fler företag får förutsättningar att producera cirkulärt och kan erbjuda sina produkter och tjänster för såväl hemmamarknad som export. Organisationer och företag får ökade förutsättningar att upphandla varor som produceras i cirkulära flöden.

Uppbyggnad av miljöer och infrastruktur

Investeringar för uppbyggnad av miljöer för teknisk utveckling, testmiljöer och miljöer som möjliggör kommersiell produktion av cirkulära lösningar, inklusive säkerställande att återbruk och återvinning av material sker i en hållbar och giftfri kedja kan stödjas. Det omfattar även testmiljöer för innovationer som leder till utveckling av nya biobaserade produkter som ersätter fossilbaserade produkter.

Hårda investeringar inom detta särskilda mål kan vara aktuellt i samband med att olika test- och innovationsmiljöer behöver skapas. Hårda investeringar ska, i de fall de görs, främst gynna grupper av företag eller utgöra en liten men avgörande del för att nå projektets mål

Interventionstyper:

- Hantering av verksamhetsavfall, industriavfall och farligt avfall
- Främjande av användningen av återvunnet material som råvara
- Stöd till miljövänliga produktionsprocesser och resurseffektivitet i små och medelstora företag
- Innovationsprocesser i små och medelstora företag (processer, organisation, marknadsföring, gemensamt skapande, användar- och efterfrågestyrd innovation)

Effekter på kort och medellång sikt:

- Fler företag får förutsättningar att producera cirkulärt
- Företag som drivs av kvinnor och män får ökad kunskap om cirkulära produktionsprocesser
- Stärkt marknad för återvunna & återbrukade material
- Nya affärsmöjligheter inom cirkulär ekonomi
- Fler företag samarbetar med forskningsinstitut inom cirkularitet och återanvändning.

De huvudsakliga målgrupperna

Offentliga organisationer, små och medelstora företag, och civilsamhället. Vikt bör läggas på att insatserna bidrar till att underrepresenterade grupper stärks, både på individ- och organisationsnivå.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

Projekten ska bidra till jämställdhet mellan kvinnor och män, möjliggöra jämn fördelning av makt och inflytande mellan kvinnor och män samt bidra till ett icke diskriminerande förhållningssätt och till hållbar utveckling. Det ska vara naturligt att ta tillvara kompetens, erfarenheter och kontakter hos utrikesfödda företagare och arbetstagare.

Medlen ska finnas tillgängliga för projekt som utvecklar det sydsamiska näringslivet, som kännetecknas av olika näringskombinationer och en småskalighet som innebär att det är svårt att ta del av svensk och europeisk regional tillväxtpolitik.

Stöd för att främja utvecklingen av en cirkulär ekonomi ska riktas till både kvinnor och män och motverka befintliga strukturer vad gäller både jämställdhet och inkludering. Projektansökningarna ska innehålla en beskrivning av hur projektet stödjer jämställdhet, inkludering och icke-diskriminering.

När det gäller såväl jämställdhet som mångfald är det viktigt att stödinsatser för att främja övergången till en cirkulär ekonomi formas på ett sådant sätt att det inte förstärker näringslivsstrukturen i en segregering riktning. Befintliga stödssystem missgynnar kvinnor genom att de generellt sett beviljas lägre stöd än män. Ekonomiska och andra stöd måste fördelas på ett sätt

som gör att stöden når både kvinnor och män på lika villkor.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användningen av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Inom detta särskilda mål prioriteras sådan samverkan med andra regioner inom och utanför Sverige som bidrar till bättre måluppfyllelse, särskilt mot bakgrund av det särskilda målets tydliga koppling till Agenda 2030. Områden för samverkan är exempelvis utbyte av kunskaper och erfarenheter rörande cirkulär ekonomi med andra regioner.

Prioritering 3: Hållbar omställning i näringslivet

2.A.2 Särskilt mål 2:2, Ett grönare och koldioxidsnålare Europa genom att främja förnybar energi

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- **Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)**

Insatser

De medel som finns inom ramen för programmet och de insatser som görs ska i lika stor utsträckning komma både män och kvinnor till godo för att lyckas tillvarata hela befolkningens erfarenheter, kompetenser och kunskaper. Medlen ska finnas tillgängliga för projekt som utvecklar det sydsamiska näringslivet, som kännetecknas av olika näringskombinationer och en småskalighet som innebär att det är svårt att ta del av svensk och europeisk regional tillväxtpolitik.

Direkta insatser till företag

Små- och medelstora företag i Mellersta Norrland behöver möta den industriella omvandlingen och ställa om till ekonomisk, social och miljömässigt hållbar utveckling för att även fortsättningsvis vara konkurrenskraftiga på marknaden. Omvandlingen görs dels genom ekonomiskt stöd till företag för utveckling av produkter, processer, tjänster, och andra koldioxidsnåla lösningar som bidrar till omställningen av energisektorn och transportsektorn, dvs.:

- främjar hantering av effektutmaningar i elnätet
- ökar produktionen av hållbar förnybar energi
- främjar utbyggnad av laddstationer och tankstationer (infrastruktur) för hållbara förnybara drivmedel för tunga och lättare fordon
- främjar transporteffektivitet
- främjar ökat nyttjande av järnväg för gods- och persontransporter

INSATSER FÖR ÖKAD ENERGIEFFEKTIVITET OCH PRODUKTION AV FÖRNYBAR ENERGI

Stöd till insatser som utreder och utvecklar olika former av koldioxidavskiljning och -återanvändning vid stora utsläppskällor. Projekt som främjar småskalig kraftvärme från biobränsle hos företag och energibolag. Syfte är att sprida information om samt demonstrera tekniker för småskalig kraftvärme från biobränsle, som inte ännu har kommersialiserats fullt ut.

Stimulera lokal produktion av hållbara förnybara drivmedel exempelvis vätgas eller fossilfritt flygbränsle.

Stöd till insatser som ger verksamheter möjlighet att kartlägga sina energiflöden (el, värme och drivmedel) samt att identifiera möjligheter till effektivisering och skifte till mer hållbara energilösningar.

Stöd till insatser som samordnar kunskapshöjande aktiviteter, rådgivning och nätverkande med fokus på energieffektivisering hos företag och organisationer.

Viktiga resultat: Ökad grad av regional energiförsörjning och minskat behov av import av fossil energi. Insatserna främjar möjligheten för Mellersta Norrland att ta vara på de affärsmöjligheter som finns i klimatsomställningen.

INSATSER FÖR ATT ÖKA TILLGÅNG OCH ANVÄNDNINGEN AV HÅLLBARA FÖRNYBARA DRIVMEDEL

Stöd till insatser som samordnar kunskapshöjande aktiviteter, rådgivning och nätverkande med fokus på främjande av förnybar energi hos företag och organisationer.

Insatser som stöttar verksamheter som utför eller nyttjar transport eller maskinentreprenadtjänster att minska klimatpåverkan från dessa. Det kan ske genom att se över alternativa drivmedel, effektivisera transporter och ruttplanering eller genom att nya transporttjänster utvecklas.

Insatser som stöttar verksamheter som utför eller nyttjar transport eller maskinentreprenadtjänster att minska klimatpåverkan från dessa. Det kan ske genom att se över alternativa drivmedel, effektivisera transporter och ruttplanering eller genom att nya transporttjänster utvecklas.

Insatser som främjar marknadsintroduktion av laddstationer och stationer för hållbara förnybara drivmedel, där marknaden fortfarande är outvecklad.

Viktiga resultat: Utbyggnad av infrastruktur av hållbara och förnybara drivmedel påskyndas, i synnerhet i områden där marknadskrafterna inte bär. Fler företag och organisationer får möjlighet att nyttja infrastrukturen och kan därmed erbjuda mer koldioxidsnåla tjänster till sina kunder. Turismdestinationer kan marknadsföra sig som en mer hållbar destination om resan dit kan göras på ett koldioxidsnålt sätt. Viktiga resultat är minskad klimatpåverkan från godstransporter, arbetsmaskiner och andra transporter genom god tillgång till och infrastruktur för hållbara förnybara drivmedel. Möjlighet att nyttja förnybar energi skapar affärsmöjligheter och konkurrensfördelar exempelvis genom att fler av de exporterande företagen i Mellersta Norrland kan erbjuda förnybara transporter till sina kunder.

INSATSER FÖR UTVECKLA FRAMTIDENS ELSYSTEM

Insatser som stöttar företagens arbete med att effektivisera energianvändning och effektuttag samt hitta och implementera nya lösningar för smart laststyrning

Utveckling och implementering av V2G (vehicle-to-grid) lösningar.

Attrahera elintensiv verksamhet med förnybar energianvändning som är designade för att vara så energieffektiva som möjligt, till exempel genom återvinning av spillvärme

Viktiga resultat: Genom att ta vara på möjligheter med ny teknik och smart effektstyrning kan företag och organisationer i Mellersta Norrland dels nå ökad energieffektivitet och få sänkta kostnader, men

det skapar också utrymme för mer export av förnybar el eller etablering av elintensiv industri. Det skapar också en efterfrågan på nya produkter och tjänster som företag i länet kan sälja till sina kunder.

INSATSER FÖR ATT ÖKA PRODUKTION AV HÅLLBARA FÖRNYBARA DRIVMEDEL FÖR TUNGA OCH LÄTTARE FORDON

Resurser för att sprida kunskap och bygga nätverk som bidrar till ökad användning och produktion av förnybara drivmedel.

Viktiga resultat: Ökad grad av regional energiförsörjning och minskat behov av import av fossil energi. Insatserna främjar möjligheten för Mellersta Norrland att ta vara på de affärsmöjligheter som finns i klimatsomställningen.

Olika former av stöd för utveckling av ny teknik för framtagning och produktion av hållbara förnybara drivmedel

I undantag kan projekten innefatta hårda investeringar, såsom exempelvis teknisk utrustning som är nödvändig för att nå projektets mål. Det måste då säkerställas att investeringen är av allmän nytta eller kommer många företag till gagn.

Interventionstyper

Stöd till företag som tillhandahåller tjänster som bidrar till en koldioxidsnål ekonomi och motståndskraft mot klimatförändringar (027)

Stöd till miljövänliga produktionsprocesser och resurseffektivitet i små och medelstora företag

Utveckling av stödstrukturer

Testverksamhet för hållbara lösningar som minskar utsläpp av växthusgaser, exempelvis genom att ge företag möjlighet att prova transportalternativ innan de själva investerar.

Investeringsstöd för testanläggningar för produktion av hållbara förnybara drivmedel

Stöd för utveckling av testarenor för utveckling som leder till en koldioxidsnål eller klimatpositiv ekonomi.

INSATSER FÖR DEMONSTRATIONSPROJEKT

STÖDÅTGÄRDER

Organisationer ges bidrag för att utveckla strukturer för stödåtgärder för insatser såsom kunskapsspridning och nätverksbyggande som bidrar till förbättrad infrastruktur och ökad användning och produktion av förnybara drivmedel. Insatser som undersöker finansieringsmodeller för att implementera klimatåtgärder där marknadskrafter brister. Organisationer ges stöd för insatser som utvecklar produkter, processer och tjänster och för energieffektivitets- och demonstrationsprojekt i små- och medelstora företag. Demonstrationsprojekt såsom testverksamhet för utveckling av hållbara lösningar där viktiga resultat är minskade utsläpp av växthusgaser och en koldioxidsnål eller klimatpositiv ekonomi. Andra viktiga resultat är utveckling av upphandlingsprocesser.

Interventionstyper

Energieffektivitet och demonstrationsprojekt i små och medelstora företag samt stödåtgärder

Effekter på kort och medellång sikt

- Minskat och effektiviserat transportbehov
- Ökad efterfrågan av förnybara drivmedel och laddinfrastruktur vilket gynnar en utveckling av infrastrukturen
- Ökad tillgång på laddinfrastruktur och hållbara förnybara drivmedel i hela regionen
- Ökad kunskap och förändrade attityder hos organisationer i regionen
- Miljömärkning av transporttjänster

De huvudsakliga målgrupperna

Små och medelstora företag i programområdet, företag och organisationer inom energisektorn och i energiintensiva sektorer.

Aktörer på energiområdet i privat och offentlig sektor, inte minst FoU-aktörer.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

Energisektorn domineras historiskt, och fortfarande idag, av manliga strukturer. Att aktivt arbeta för att förändra dessa strukturer är viktigt för såväl samhället som för branschen. Att få in nya perspektiv och kompetenser är nödvändigt för att bredda perspektiven inom energisektorns verksamhet och kan vara en direkt avgörande faktor för hållbar tillväxt. Det är också viktigt att nå ut till grupper i samhället som tidigare inte uppmärksammats när det gäller energianvändning.

Medlen ska finnas tillgängliga för projekt som utvecklar det sydsamiska näringslivet, som kännetecknas av olika näringskombinationer och en småskalighet som innebär att det är svårt att ta del av svensk och europeisk regional tillväxtpolitik.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användningen av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Prioritering 1: Ökad tillgänglighet i Mellersta Norrland

2.A.2 Särskilt mål 3:1, Ett mer sammanlänkat Europa genom främjad digital konnektivitet

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- **Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)**

Insatser

Programmet ska bidra till utbyggnad av ortssammanbindande nät med optisk fiber eller annan teknisk lösning med motsvarande överföringskapacitet som krävs för att nå det nationella bredbandsmålet 2025. Projektmedlen riktas till insatser i de områden som prioriteras i de regionala bredbandsstrategierna och/eller de regionala behovskartläggningarna.

Erfarenheterna från föregående programperiod visar att bredbandsprojekt som byggt på övergripande strategier varit framgångsrika, särskilt när ERUF-finansierade projekt för utbyggnad av ortssammanbindande nät kombinerats med stöd från Landsbygdsprogrammet för utbyggnad av de lokala accessnäten. I dessa projekt har också kommunala bredbandsstrategier och medfinansiering från kommuner eller kommunala bolag haft avgörande betydelse.

Viktiga resultat av insatser för utbyggt ortssammanbindande nätet är att fler hushåll och företag får tillgång till bredband med hög överföringskapacitet.

Insatser för att ansluta till accessnät kompletteras om möjligt inom ramen för exempelvis Landsbygdsprogrammet.

Uppbyggnad av miljöer och infrastruktur

Programmet bidrar till utbyggnad av infrastruktur i form av ortssammanbindande bredbandsnät. Stöd kan lämnas till offentliga och privata nätägare som bygger ortssammanbindande nät i överensstämmelse med regionala bredbandsstrategier och Post- och Telestyrelsens bestämmelser för stöd till bredbandsinvesteringar.

Interventionstyper

- Bredband med mycket hög kapacitet (stam/ backhaulnät)
- Bredbandsnät med mycket hög kapacitet (tillträde/accessnät med prestanda motsvarande optisk fiber fram till basstationen för avancerad trådlös kommunikation)

Effekter på kort och medellång sikt:

- Lokala nät som möjliggör anslutning av hushåll och företag byggs upp på fler platser
- Avancerad trådlös kommunikation leder till tillgång till bredband för fler boende i glesa områden
- Fler företag får förutsättningar att nå en bredare marknad
- Fler kvinnor och män får tillgång till snabbt bredband
- Fler kvinnor och män kan nyttja digitala tjänster

De huvudsakliga målgrupperna

Den direkta målgruppen för stödet utgörs av offentliga och privata aktörer som investerar i infrastruktur i form av ortssammanbindande bredband.

Målgrupp i form av användare av den digitala infrastrukturen består av hushåll och företag som ansluter sig till bredband längs de sträckor som nås av det ortssammanbindande nätet.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

Utbyggnaden av det ortssammanbindande nätet minskar det digitala utanförskapet när de som bor i glesa områden får tillgång till digitala tjänster på samma villkor som dem som bor i mer centralt belägna områden. Möjligheten att ansluta hushåll och företag kommer att vara öppen för både kvinnor och män.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användningen av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet. De regionala bredbandsstrategierna anger var investeringarna kommer att ske. Det betyder att investeringarna kommer att ske i programområdets mer glesbebyggda områden.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Detta särskilda mål avser uteslutande anläggning av ortssammanbindande fibernät i Mellersta Norrland enligt regionala bredbandsstrategier. Interventioner utanför programområdet bidrar inte till ökad tillgång till bredband i Mellersta Norrland. Därför kommer samarbeten med aktörer utanför programområdet inte att bli aktuellt.

Den planerade användningen av finansieringsinstrument
Ej aktuellt.

Prioritering 1: Ökad tillgänglighet i Mellersta Norrland

2.A.2 Särskilt mål 3:2, Ett mer sammanlänkat Europa genom att utveckla ett hållbart, klimattåligt, intelligent, säkert och intermodalt TEN-T

2.A.2.1 Fondernas interventioner

- Relaterade typer av åtgärder (Interventioner)

Insatser

Insatser som prioriteras är sådana som förbättrar och förenklar användningen av och tillgången till befintlig infrastruktur, samt insatser som minskar koldioxidutsläppen. Även utredningar och planer som lägger grund för en framtida sammanhållen transportinfrastruktur efter stråket är av vikt. Exempel på insatser inom det särskilda målet är:

- Insatser för minskade res- och transporttider genom fortsatta investeringar i infrastruktur (bland annat i form fler och längre mötesspår och färre oövakade plankorsningar på Mittbanan) och ny teknik på väg och järnväg i strategiska stråk.
- Ökad terminalkapacitet med fler och förbättrade strategiska noder för omlastning mellan väg, järnväg och sjöfart.
- Insatser för ökat kollektivt resande genom stationer och hållplatser i strategiska lägen och överbryggande av barriärer för tillgänglighet till dessa, samt utvecklad resenärsinformation
- Utveckling av möjligheterna till enkelt byte mellan olika trafikslag vid hållplatser och stationer
- Åtgärder i vägnätet för god tillgänglighet till terminaler, stationer och hållplatser
- Beteendepåverkan för att föra över resor och godstransporter till järnväg.

Uppbyggnad av miljöer och infrastruktur

Inom programmet för Mellersta Norrland fokuseras på investeringar och andra insatser kan bidra till att göra Mittbanan till en fossilfri transportkorridor med kortare restider och fler resenärer än idag och som bidrar till större arbetsmarknadsregioner.

Lärdomarna från genomförande av stora infrastrukturprojekt under föregående programperiod projektet är goda; inte minst avseende behoven av strukturerad och systematisk fysisk planering, på kommunal, regional och gränsregional nivå.

Investeringar i transportinfrastruktur ska ske enligt fyrstegsprincipen:

1. Tänk om. Det första steget handlar om att först och främst överväga åtgärder som kan påverka behovet av transporter och resor samt valet av transportsätt.
2. Optimera. Det andra steget innebär att genomföra åtgärder som medför ett mer effektivt utnyttjande av den befintliga infrastrukturen.
3. Bygg om. Vid behov genomförs det tredje steget som innebär begränsade ombyggnationer.
4. Bygg nytt. Det fjärde steget genomförs om behovet inte kan tillgodoses i de tre tidigare stegen. Det betyder nyinvesteringar och/eller större ombyggnadsåtgärder.

Interventionstyper

- Ombyggda eller förbättrade järnvägar - övergripande TEN-T nätet
- Digitalisering av transporter Järnvägar
- Multimodala transporter

Effekter på kort och medellång sikt:

- Smidigare växling från andra transportslag till tåg på Mittbanan
- Fler kvinnor och män reser med tåg på Mittbanan
- Kortare restider på Mittbanan

De huvudsakliga målgrupperna

Huvudsakliga stödmottagare är statliga och regionala myndigheter och andra offentliga organisationer. Målgrupp för den förbättrade transportinfrastrukturen utgörs av kvinnor och män i programområdet samt företag och organisationer.

Actions safeguarding equality, inclusion and non-discrimination

Det särskilda målet stöder investeringar i en transportinfrastruktur som öppnar möjligheter för trafikoperatörerna att utveckla sin verksamhet i form av person- och godstransporter. Generellt sett utnyttjar kvinnor kollektivtrafik för sin arbetspendling i högre utsträckning än män. Bättre transportinfrastruktur ger möjlighet till bättre kollektivtrafik, vilket förbättrar pendlingsmöjligheterna för alla, inte minst kvinnor. En överflyttning av resor från väg till järnväg förutsätter att fler män väljer att resa kollektivt. Investeringarna i infrastruktur behöver därför kompletteras med insatser för att påverka resmönstren hos kvinnor och män.

De investeringar som görs i transportinfrastruktur ska vara tillgänglighetsanpassade. Detta gäller exempelvis hållplatser, resecentra, och informationssystem.

För att uppfylla kraven på jämställdhet och icke-diskriminering ska projekten säkerställa att genomförandeorganisationen har kunskap om jämställdhet och intersektionalitet kopplat till transportplanering.

Indikation på särskilda territorier som fokuseras, inklusive planerad användningen av territoriella verktyg

Hela programområdet omfattas av det särskilda målet. Behoven av utveckling av Mittbanan leder till att programmets investeringar koncentreras till banans öst-västliga sträckning genom Västernorrlands och Jämtlands län.

Interregionala, gränsregionala och transnationella åtgärder

En intervention får helt eller delvis genomföras i annat land, även utanför EU, under förutsättning att insatsen bidrar till det särskilda målet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan vara integrerat i ett projekt för att stärka arbetet mot projektmålet. Samarbete med aktörer i ett eller flera andra länder kan också läggas till ett redan pågående projekt i form av ett påbyggnadsprojekt, för att stärka arbetet mot projektmålet. Båda alternativen kan användas för insatser i linje med exempelvis smart specialiseringsstrategier, Agenda 2030 eller EU:s strategi för Östersjöregionen.

Vid norska gränsen ansluter Mittbanan till Meråkerbanan som fortsätter till Trondheim. Hamnanläggningen i Trondheim är av stor betydelse för exporterande företag i Mellersta Norrland och angränsande regioner. För närvarande är Meråkersbanans kapacitet i underkant vilket begränsar banans godskapacitet, men norska myndigheter har fattat beslut om omfattande upprustning av banan. En upprustad Meråkerbana möjliggör ökade godstransporter i öst-västlig riktning på Mittbanan. För att på bästa sätt dra nytta av Mittbanan och Meråkersbanan till Trondheim behöver det befintliga samarbetet mellan svenska och norska myndigheter och övriga aktörer utvecklas ytterligare.

Programmet kommer inte att finansiera infrastrukturinsatser utanför Mellersta Norrland. Genom gränsregional samverkan, bland annat inom ramen för Sverige – Norgeprogrammet kan aktörer i de båda länderna samverka kring insatser för att främja gods- och persontransporterna mellan Sverige och Norge.

Den planerade användningen av finansieringsinstrument

Ej aktuellt.